

Агееў Аляксандр Рыгоравіч,
кандыдат гістарычных навук, дацэнт, прафесар кафедры археалогіі і
спецыяльных гістарычных дысцыплін
Магілёўскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя А. А. Куляшова,
г. Магілёў

КАРУПЦЫЙНЫЯ ПРАЯВЫ НА ПРАМЫСЛОВЫХ ПРАДПРЫЕМСТВАХ УСХОДНІХ РЭГІЁНАЎ БССР У 1956–1970 ГГ. І МЕРЫ ІХ ПРАДУХІЛЕННЯ

Паскораная індустрыялізацыя і ўрбанізацыя БССР з’яўляліся аднымі з найбольш важных фактараў, якія ўплывалі на грамадска-палітычнае і сацыяльнае жыццё, на сацыяльную і дэмаграфічную структуру БССР у 1950–1960 гады. У гэты час у рэспубліцы адбыўся хуткі рост гарадоў і гарадскога насельніцтва, які выклікаў пэўны дысбаланс у грамадстве ў самых розных сферах. Пospехі ў развіцці эканомікі, і перш наперш у развіцці індустрыі, прыкрывалі ў грамадскай свядомасці шматлікія дыспрапорцыі і сацыяльныя праблемы, якія былі ўласцівы тагачаснаму савецкаму грамадству. За цягам гадоў сёння адбываецца натуральная ідэалізацыя тагачаснага жыцця, якое часам уяўляецца сяброўскім бесканфліктным і прагрэсіўным. Але ж праблем было і тады дастаткова.

Адной з праблем, якая ў той час лічылася характэрнай рысай капіталістычнага ладу, а ў новым сацыялістычным грамадстве называлася “перажыткам” буржуазнага ладу, была злачыннасць, у тым ліку такія яе складальнікі, як карупцыя. Карупцыйныя праявы, па ўяўленнях камуністычных ідэолагаў, у новым грамадстве падаецца павінны былі натуральна знікаць, зжывацца, а пры неабходнасці выкараняцца, але і праз 40 гадоў аказаліся надзвычай чывучымі. Натуральна, што ў савецкіх дакументах тэрмін карупцыя ў дачыненні да савецкага грамадства практычна не ўжываўся, а прымяняліся адсылкі да “злоўжывання службовым становішчам”, “выкарыстання службовай пасады ў карысных мэтах” і г.д. Гэта была своеасаблівая савецкая эзопава мова – тайнапіс у дакументах, які наўмысна маскіраваў сутнасць справы.

Архіўныя дакументы фіксуюць злачынныя, у тым ліку карупцыйныя праявы практычна ва ўсіх галінах прамысловасці. Адной з самых карумпаваных і злачынных у БССР была мяса-малочная прамысловасць. На прадпрыемствах рэспублікі ў 1956 г. прайшла кампанія абмеркавання пастановы Бюро ЦК КПБ ад 4 кастрычніка 1956 г. “Аб недавальняючым стане захаванасці сацыялістычнай уласнасці на прадпрыемствах Міністэрства мясных і малочных прадуктаў Беларускай ССР”. Рэвізіі на прадпрыемствах выявілі шматлікія парушэнні, злоўжыванні і злачынствы. Так, толькі ў 1956 г. рэвізіі на прадпрыемствах Гродзенскага абласнога трэста масларобча-сыраробчай прамысловасці выявілі крадзяжоў на суму 57 769 руб. [10, Арк. 7].

Па звестках Магілёўскага абкама партыі на Магілёўскім і Бабруйскім мясакамбінатах, Крычаўскім птушкакамбінаце “меліся сур’ёзныя недахопы ў справе захаванасці сацыялістычнай уласнасці.” Толькі на Магілёўскім

мясакамбінаце на працягу 1956 г. было выяўлена 80 выпадкаў крадзяжоў мясапрадуктаў. У выніку 16 чалавек было прыцягнута да крымінальнай адказнасці, 15 – звольнена, а на астатніх былі ўскладзены адміністрацыйныя спагнанні [4, Арк. 11–14].

Падобнай была сітуацыя і на іншых прадпрыемствах гэтай галіны прамысловасці. На прадпрыемствах праводзілася прафілактычная работа, рэгулярна праходзілі сустрэчы з прадстаўнікамі праваахоўчых органаў, лекцыі, партыйныя, прафсаюзныя і камсамольскія сходы, на якіх абмяркоўваліся пытанні захавання сацыялістычнай уласнасці, перадухілення злачыннасці ў гэтай сферы. Архіўныя дадзеныя не дазваляюць дакладна вызначыць долю карупцыйнага складніка ў агульнай злачыннасці на гэтых прадпрыемствах, адрозніць звычайныя крадзяжы ад злачынстваў з выкарыстаннем службовага становішча. Але тое, што частка крадзяжоў можа быць аднесена да карупцыі пацвярджаецца архіўнымі дакументамі.

Выразнай праграмы рэформаў у савецкага кіраўніцтва ў другой палове 1950 – першай палове 1960 гг. не было, а галоўным метадам дзейнасці была ліквідацыя найбольш відавочных дыспрапорцый і праблем. Многія рэформы былі павярхоўнымі, у іх асноўная роля адводзілася арганізацыйнаму фактару, у тым ліку мерам па спрашчэнню кіраўнічага апарата і яго патанненню. Меркавалася за кошт скарачэння апарата кіравання сканцэнтраваць спецыялістаў у найбольш адказных звеннях улады і вытворчасці, скараціць адміністрацыйна-эканамічныя выдаткі. Такая лінія правядзення рэформаў назіралася пры рэфармаванні грамадска-палітычных інстытутаў, адміністрацыйна-тэратарыяльных адзінак, прамысловасці і сельскай гаспадаркі [7, С. 40]. Як правіла, эфект ад іх правядзення быў хуткім, але кароткачасовым.

Добра бачна тагачасная сітуацыя і на прыкладзе харчовай прамысловасці БССР. Яна была не менш праблемнай, чым мяса-малочная як па вытворчых паказчыках, так і па стану злачыннасці і колькасці злоўжыванняў. Аб няпростым стане гэтай галіны сведчыць даведка аб рабоце з кадрамі ўпраўлення харчовай прамысловасці за 1958 г. [24]. Перабудова кіравання прамысловасцю “у святле рашэнняў партыі і ўраду” прывяла да ліквідацыі трэстаў, утварэння новых упраўленняў, перадачы значнай частцы прадпрыемстваў у падпарадкаванне мясцовай прамысловасці. У выніку колькасць прамысловых прадпрыемстваў ва ўпраўленні скарацілася з 220 да 42.

На гэтых невялікіх прадпрыемствах была вялізная няўстойлівасць пастаяннага саставу кіруючых кадраў. За 1956-1958 гг. было зменена 20 дырэктараў і 9 галоўных інжынераў на 42 прадпрыемствах. Толькі 2 дырэктары сышлі па хваробе і 4 – на пенсію, затое 14 былі зняты, як не забяспечыўшыя кіраванне прадпрыемствам, а 3 – за п’янства і маральнае разлажэнне. Плюс на 31 прадпрыемстве падпарадкаванаму Белрыбтрэсту змянілася 7 дырэктараў і 9 галоўных інжынераў. Прычынамі замены кіраўніцтва нярэдка былі канфлікты, сваркі і іншыя праблемы ў калектывах, а пры перадачы справаў часцяком выяўляліся нястачы і злоўжыванні. Як адзначана ў даведцы, некаторыя кіраўнікі пераўтварылі свае заводы ў

“вотчины”, прадукцыю забіралі ў лік зарплаты, або проста “бралі яе для сваіх патрэб” і г.д. Толькі ў 1959 г. за службовыя злачынствы былі зняты з працы 3 дырэктары і 2 галоўных інжынеры. На Быхаўскім заводзе для сушкі агародніны за 3 гады змянілася 3 дырэктары і 2 галоўных інжынеры. На Хойніцкім кансервавым заводзе змянілася 6 кіраўнікоў прадпрыемства [24, Арк. 110–111].

У канцы 1950 гадоў былі зроблены меры па ўпарадкаванню ўліку таварна-матэрыяльных каштоўнасцяў, узмоцнены кантроль за работай прадпрыемстваў і барацьба з раскрадальнікамі сацыялістычнай уласнасці. У 1957 г. падобныя факты раскраданняў былі выяўлены на 17 з 42 прадпрыемстваў харчовай прамысловасці, а ў 1958 г. зафіксавана 99 такіх выпадкаў на 20 прадпрыемствах на суму 1 662 тыс руб. Так на Хойніцкім кансервавым заводзе раскрадзена маёмасці на 834 тыс. руб., на Быхаўскім заводзе для сушкі агародніны – на 361 тыс. руб. [10, Арк. 126].

Рэвізія Буда-Кашалёўскага раённага камбіната мясцовай прамысловасці за 1955 і першую палову 1956 гг. выявіла “велізарную страту” у суме 1 515 811 руб., з якіх толькі недахоп каштоўнасцяў склаў 655 540 руб. 60 кап. Крадзяжы здзяйсняліся на працягу доўгага часу [3]. З дакладной следчага Гомельскай абласной пракуратуры ў ЦК КПБ і рашэння Выканаўчага камітэта Буда-Кашалёўскага раённага Савета дэпутатаў працоўных вынікае, што раскраданне сыравіны, паўфабрыкатаў і прадукцыі адбываліся сістэмна на працягу 1954–1956 гг., у тым ліку ў выніку “няправільнага вядзення касавай дысцыпліны” [6; 15].

Злоўжыванні розных памераў адбываліся не толькі ў мяса-малочнай, харчовай, мясцовай але і практычна ва ўсіх іншых галінах прамысловасці, на многіх прамысловых, сельскагаспадарчых і транспартных прадпрыемствах. А вось выкрываліся яны часцяком толькі тады, калі кіраўнік прадпрыемства ўступаў у канфлікт з мясцовымі органамі ўлады, перш наперш з партыйнымі функцыянерамі, або калі адбывалася надзвычайная сітуацыя ці пачыналася чарговая кампанія па выкрыццю недахопаў, на якія ўказвала чарговая партыйная пастанова.

Так, у партыйных арганізацыях г. Крычава выспела меркаванне аб неабходнасці змяшчэння начальніка Крычаўскай аўтатранспартнай канторы. У віну яму ставілася адсутнасць рэагавання на скаргі насельніцтва і ўказанні райкама партыі, няправільныя паводзіны ў адносінах да кліентаў і падначаленых, “грубасць і вульгарнасць у абыходжанні”, звальненне за 1956 г. 105 з 350 работнікаў, 210 адміністрацыйных вымоў за год, 25 вымоў у адным загадзе і г.д. Супраць гэтага рашэння выступалі прадстаўнікі профільнага Міністэрства. У выніку ў дэведцы партыйнага органа аб дзейнасці начальніка канторы апісваецца не толькі стыль кіравання кіраўніка, але і выкарыстанне ім свайго становішча ў асабістых мэтах, указваецца на незаконнае атрыманне начальнікам канторы 350 лістоў шыферу [20].

Як адзначалася даследчыкамі, у тым ліку аўтарам дадзенага тэксту, праведзеныя ў другой палове 1950 гг. праверкі паказалі, што на большасці прамысловых прадпрыемстваў, будоўляў БССР непарпарцыянальна размяркоўваліся сродкі, якія былі прадугледжаны па каштарысах на

прэміраванне і аказанне матэрыяльнай дапамогі работнікам. Нярэдка прэміі рабочым мелі сімвалічны характар, на некаторых прадпрыемствах былі да таго малымі, што ўспрымаліся як насмешка. Нават памеры матэрыяльнай дапамогі, якая ў першую чаргу прызначалася малазабяспечаным работнікам, вызначаліся найчасцей у залежнасці ад пасады асобы. Правы рабочых і “нізавых” служачых у той ці іншай ступені ўшчэмліваліся [2, С. 54].

Спрыяла гэтаму камандна-адміністрацыйная сістэма, той стыль кіравання, які быў уласцівы савецкаму грамадству ў гэты час. Пры размеркаванні прэмій і матэрыяльнай дапамогі адсутнічала галоснасць. Нягледзячы на тое, што ў сярэдзіне 1950 гг. былі зацверджаны новыя палажэнні аб прэміраванні, аб размеркаванні жылля, а “фонд дырэктара” з 1955 г. стаў “фондам прадпрыемства”, звычка аднаасобна рашаць гэтыя пытанні яшчэ доўгія гады вызначала стыль паводзін многіх кіраўнікоў прамысловых прадпрыемстваў. Выявіліся шматлікія факты злоўжыванняў імі сваім становішчам пры размеркаванні прэмій, матэрыяльнай дапамогі, кватэр, санаторных пуцёвак і г.д. У жніўні 1959 г. ЦК КПБ і Савет Міністраў БССР вымушаны былі прыняць сумесную пастанову “Аб мерах па рашучаму навядзенню парадку ў прэміраванні кіраўнікоў, інжынерна-тэхнічных работнікаў і служачых, якія занятыя ў народнай гаспадарцы БССР” [1, С. 14–15].

З мэтай ліквідацыі выяўленых парушэнняў, паляпшэння работы прамысловых прадпрыемстваў з канца 1950 гадоў партыйныя і савецкія органы прымалі меры па “рашучаму навядзенню парадку” у кадровай сферы і народнай гаспадарцы БССР ва ўсіх галінах прамысловасці. Так, у студзені 1958 г. на бюро Гомельскага абкама КПБ разглядаліся “няправільны паводзіны” дырэктара Гомельскага мясакамбіната, які незаконна атрымоўваў прэміі, атрымаў дазвол на набыццё легкавога аўтамабіля ў асабістае карыстанне па заніжанаму кошту, дапускаў у сваёй працы факты “очкаўціральства” і грубыя нетактоўныя паводзіны да ІТР, калгаснікаў, здатчыкаў ската, спрабаваў схіліць да пазашлюных сувязей ветурачэй і г.д. [13, Арк. 18, 91].

Падобныя факты былі дастаткова тыповымі. Бюро Гомельскага абкама КПБ 12 снежня 1959 г. зноў разглядала пытанне стану і паляпшэння работы з кадрамі ў сістэме абласнога мясакамбіната. У выніку абмеркавання праца па падбору і расстаноўцы кадраў была прызнана недавальняючай. З 35 кіраўнікоў прадпрыемстваў, саўгасаў і кіраўнікоў раённых кантор толькі чатыры мелі сярэднетэхнічную, або незавершаную вышэйшую адукацыю, толькі восем з іх вучыліся завочна. Трэст не меў рэзерву кадраў, не дпрымаў мер да замацавання маладых спецыялістаў на рабочых месцах. Нязжытай аказалася практыка прызначэння на матэрыяльна адказныя пасады асоб у мінулым судзімых, якія мелі спагнанні за недастачы, растраты і крадзяжы. Толькі ў гэтым годзе было выяўлена растрат на суму 291 тыс. руб. [14].

Рэалізацыя пастановы дала пэўныя станоўчыя вынікі, знізілася колькасць выяўленых фактаў відавочных парушэнняў. Тым не менш, назіраліся факты, калі “праваліўшых работу” работнікаў “перастаўлялі” з месца на месца паколькі яны ўваходзілі ў наменклатурныя спісы. На Быхаўскім заводзе для сушкі

агародніны за 1956–1959 гг. змянілася 3 дырэктары і 2 галоўных інжынеры. На ролю дырэктара завода спрабавалі паставіць былога старшыню райвыканкама, старшыню калгаса, але ў выніку яны “завальвалі працу” і сыходзілі па ўласнаму жаданню [18, Арк. 110].

На матэрыяльна адказныя пасады па ранейшаму прызначаліся асобы без праверкі іх папярэдняй працы. Начальнік забеспячэння Гомельскага мясакамбіната пабудаваў сабе дом, набыў аўтамашыну “Пабеда”, а папаўся на крадзяжу спірту. Яго ў 1960 г. асудзілі, перавялі на рабочую пасаду і тут жа зволілі па ўласнаму жаданню. Так і не папрацаваўшы рабочым ніводнага дня работнік уладкаваўся начальнікам забеспячэння трэста сталовых і рэстаранаў горада [18, Арк. 138].

Для барацьбы са злачыннасцю ў населеных пунктах і на прадпрыемствах кіраўніцтва СССР у канцы 1950 гадоў вырашыла шырэй далучыць грамадскасць. У сувязі са спробамі актывізацыі грамадскага жыцця напрыканцы 1950 гг. на прамысловых прадпрыемствах БССР узніклі добраахвотныя народныя дружыны, якія падтрымлівалі дзейнасць праваахоўных органаў. Падобныя дружыны існавалі ў царскай Расіі напярэдадні Першай сусветнай вайны, а ў гады рэвалюцыі 1917 г. былі сфарміраваны рабоча-сялянскія дружыны, якія сыгралі важную ролю ў Кастрычніцкім перавароце. У часы кіравання краінай Сталіна іх роля напачатку зменшылася, а потым і дзейнасць фактычна сышла на нет. І толькі ў часы кіравання СССР Хрушчовым аб старой ідэі зноўку ўзгадалі.

Звязана гэта было з пэўнай лібералізацыяй крымінальнага заканадаўства СССР у 1958 г. Многія крымінальныя пакаранні сталі мякчэйшымі, а некаторыя адменены, у абвінавачаных з’явіліся дадатковыя працэсуальныя магчымасці. Саступкі палохалі саміх аўтараў новаўвядзенняў і рэгіянальныя эліты, якія не былі ўпэўнены ў наступствах такой лібералізацыі заканадаўства, баяліся рэзкага росту рухомасці кадраў на прамысловых прадпрыемствах і росту злачыннасці. Каб пазбегнуць гэтага былі арганізаваны прэвентыўныя меры грамадскага кантролю. На XXI з’ездзе КПСС у 1958 г. было агучана аднаўленне дзейнасці народных дружин, добраахвотных атрадаў міліцыі, а 2 сакавіка 1959 г. ЦК КПСС і Савет міністраў СССР зацвердзілі пастанову “Аб удзеле рабочых у падтрымцы грамадскага парадку ў краіне”, які легалізаваў адраджэнне дружин і вызначыў іх задачы, паўнамоцтвы і формы арганізацыі.

Дружыннікі належалі да актыву прамысловых прадпрыемстваў і ўстаноў, былі членамі прафсаюзаў, камсамольцамі, членамі вытворчых грамадскіх арганізацый. Яны не толькі патрулявалі вуліцы, але і змагаліся з п’янствам, падтрымлівалі працоўную дысцыпліну на заводах і фабрыках. Такая актыўнасць заахвочвалася, стымулявалася і магла спрыяць адбору актыўных кадраў.

Народныя дружыны ў часы “адлігі” ствараліся з надзеяй, што яны заменіць рэпрэсіўныя формы кантролю над грамадствам сталінскіх часоў, заснаваных на празмерных пакараннях за самыя малыя правіны. Гэта давала надзею на пераўтварэння жорсткага таталітарнага рэжыму ў больш мяккі аўтарытарны

ражым. Дружныны і таварыскія суды, якія прымалі больш мяккія прэвентыўныя меры, былі ў пэўнай ступені сімваламі змякчэння палітычнага ладу ў ССРСР.

Важную ролю да прыцягвання ўвагі партыйных, савецкіх, прафсаюзных органаў да кантролю над адміністрацыяй прамысловых прадпрыемстваў, лепшай расстаноўцы і падрыхтоўцы кадраў мела выкананне пастановаў Бюро ЦК КПБ ад 8 ліпеня 1961 г. "Аб рабоце з кадрамі ў сістэме Саўнаргаса БССР" і пастановаў СНХ БССР ад 31 ліпеня 1961 г. "Аб рабоце з кадрамі ў сістэме Саўнаргаса БССР". Пытанне кадровай палітыкі некалькі гадоў было пад кантролем вышэйстаячых галіновых і мясцовых партыйных органаў. Прадпрыемствы, прамысловыя аб'яднанні, упраўленні і міністэрствы дакладалі ад ходзе выканання пастановаў. Увага ў першую чаргу прыцягвалася да якаснага паляпшэння кадровага патэнцыялу, у тым ліку незапэчканага карупцыйнымі праявамі.

Кантроль Упраўлення мяса-малочнай прамысловасцю пры Саўнаргасе БССР за расстаноўкай і падрыхтоўкай кадраў фармальна некалькі палепшыў сітуацыю ў гэтай галіне. Тым не менш, як прызнавалі ва ўпраўленні, на прадпрыемствах яшчэ назіралася вялікая колькасць крадзяжоў і недастачаў. У 1961 г. было ўскрыта 643 выпадкі з крадзяжамі на суму 154 тыс. руб. (новымі грашыма). На матэрыяльна адказныя пасады Баранавіцкага і Магілёўскага мясакамбінатаў праніклі жулікі. Так, "у выніку страты пачуцця адказнасці з боку былога ўпраўляючага Магілёўскага мясакамбіната" на матэрыяльна адказных пасадах працавалі нават раней судзімыя асобы. На Гомельскім мясакамбінаце работнік аддзела кадраў падбіраў кадры па "прыцельскіх адносінах". Выкрыццё злучынай сістэмы прывяло да прыцягнення да крымінальнай адказнасці 13 чалавек, 77 – было адхілена ад працы, 5 – паніжана ў пасадах, 161 – прыцягнуты да адміністрацыйнай адказнасці [9, Арк. 120–122].

Упраўленне харчовай прамысловасцю пры Саўнаргасе таксама рапартавала аб мерах па паляпшэнню работы з кадрамі Адною з мер было вызваленне ад пасады 7 дырэктараў "адстаючых" прадпрыемстваў і іншых спецыялістаў, у тым ліку "за п'янкі і побытавае разлажэнне" зволілі 7 галоўных бухгалтароў. Па ўпраўленню было адрэвізавана 64 прадпрыемствы. Калі ў 1958 г. крадзяжы і недастачы склалі 251 тыс. руб. новымі грашыма, то за 9 месяцаў 1961 г. толькі 18 тыс. руб. Але па ранейшаму на матэрыяльна адказныя пасады прызначаліся людзі з "плямамі" у біяграфіях. На Бабруйскім маслабойным заводзе загадчыкам склада працаваў раней выключаны з партыі за "дрэнныя справы" работнік. У выніку скрадзена было звыш 100 тон ільносемянні. І такіх прыкладаў у дакуменце прыводзіцца некалькі [26, Арк. 94–96].

ЦК КПБ 26 снежня 1961 г. прыняў спецыяльную пастанову ад "Аб мерах прадухілення крадзяжоў у сістэме мяса-малочнай прамысловасці СНХ БССР", якая ва многім пераклікаецца з падобнай пастановай 1956 г. Пасля яе прыняцця пытанне было абмеркавана на пасяджэннях абласных, гарадскіх і раённых партыйных органаў. Аб яе выкананні далажылі ўсе абласныя партыйныя камітэты. На прадпрыемствах былі створаны партыйныя камітэты па кантролю над гаспадарчай дзейнасцю адміністрацыі, саветы па ахове сацыялістычнай уласнасці. Гомельскі абласны камітэт каммуністычнай партыі далажыў аб

вызваленні ад працы чатырох кіраўнікоў гэтай галіны вытворчасці. У наменклатуру абкама партыі былі ўведзены пасады 6 дырэктараў і 3 галоўных інжынера падобных прадпрыемстваў. У выніку праведзенай працы колькасць крадзяжоў некалькі зменшылася [5].

Выяўленне карупцыі і злачынстваў на прадпрыемствах і ўстановах нярэдка насіла выпадковы характар. Сістэматычнае невыкананне планавых паказчыкаў ці надзвычайныя здарэнні на прадпрыемствах, аварыі і іншыя аказіі прыводзілі да больш уважлівых праверак дзейнасці адміністрацыі прадпрыемстваў, а затым нярэдка выяўлялі карупцыйныя злоўжыванні. Так, злоўжыванні службовым становішчам і злачынствы былі зафіксаваны і на заводах машынабудавання.

Канфлікт у калектыве Віцебскага завода радыёдэталяў выклікаў праверкі, якія, як звычайна, знайшлі карупцыйныя складнікі ў дзейнасці адміністрацыі, ці на мове таго часу – “злоўжыванне службовым становішчам”. У 1961 г. Бюро Віцебскага абкама партыі разгледзела пытанне “Аб няправільных паводзінах кіраўнікоў Віцебскага завода радыёдэталяў”. “За злоўжыванне службовым становішчам, грубыя адносіны да падначаленых, адрыў ад калектыву” дырэктара завода П.Д. Іванова знялі з пасады [8].

Карупцыйныя праявы заплямленых у злачынствах і злоўжываннях кіраўнікоў і адказных работнікаў вельмі часта, як было бачна і ў прыведзеных вышэй прыкладах, перапляталіся з бяздушнымі адносінамі да жылёвых, фінансавых і вытворчых патрэб радавых работнікаў прадпрыемстваў. Так, па Упраўленню харчовай прамысловасцю пры Саўнаргасе БССР за 9 месяцаў 1961 г. паступіла 486 скарг і лістоў: на незаконнае звальненне, не забеспячэнне жылплошчай, ненармальныя ўзаемаадносіны паміж асобнымі кіраўнікамі і рабочымі. Большасць фактаў і праблем, якія прыводзілася ў лістах, пацвердзілася. Пры праверках былі выяўлены злоўжыванні кіраўнікоў прадпрыемстваў не толькі ўсходняй, але і іншых рэгіёнаў Беларусі: на Урэчанскім спіртowym заводзе, Гальшанскім крухмальным заводзе, на Баранавіцкай макароннай фабрыцы, Кобрынскім кансервавым заводзе і г.д. [26, Арк. 98–99].

Большая ўвага ў параўнанні з папярэднім часам пачала ўдзяляцца паляпшэнню ўмоў працы работнікаў прамысловасці. Санітарныя нормы і правілы тэхнікі бяспекі масава парушаліся на прадпрыемствах, што выклікала заканамернае незадавальненне работнікаў. Так праверка прамысловых прадпрыемстваў Мазырскага раёна паказала, што на большасці прадпрыемстваў не ўсталяваны вентыляцыйныя ўстаноўкі [19, Арк. 84].

Вялікі рэзананс выклікала катастрофа 6 жніўня 1958 г. на Гомельскім кандытарскім камбінаце “Спартак”, якая прывяла да пагібелі 15 работнікаў фабрыкі і вялізных матэрыяльных страт. Катастрофа 1958 г. на Гомельскім кандытарскім камбінаце “Спартак” выклікала праверкі выканання правіл тэхнікі бяспекі на прамысловых прадпрыемствах рэспублікі. Катастрофа адбылася 6 жніўня ў 13 гадзін 32 мінуты. У выніку выбуху воданагравальнага катла адбылося разбурэнне трох паверхаў будынку, дзе размяшчаліся бісквітны і кандытарскі цэхі, што прывяло да пагібелі 15 работнікаў фабрыкі, 22 параненых і вялізных матэрыяльных страт. Бюро Гомельскага абкама КП

Беларусі адзначыла, што яшчэ 4 чэрвеня на камбінаце было атручана генератарным газам сем чалавек, з якіх загінула два чалавекі. Але нават гэты выпадак не прымусіў праверыць тэхніку бяспекі на прадпрыемстве. Пастановай бюро Гомельскага абкама партыі дырэктару камбіната была абвешчана строгая вымова з занясеннем ва ўліковую картку, а галоўны інжынер і галоўны механік былі выключаны з шэрагаў камуністычнай партыі [11, Арк. 76, 115].

У ходзе праверкі выявілася, што на камбінаце не выконваліся “элементарныя” правілы тэхнікі бяспекі і эксплуатацыі катлоў. Увогуле бяспецы персаналу не ўдзялялася належнай увагі. У 1953 г. быў са звычайнай цыстэрны ўсталяваны воданагравальны бак для душавой. Ён нікім не абслугоўваўся і награвваўся парам. У выніку перагрэву да 150° празмерным ціскам было вырвана дно бака, а затым сам бак выкінуты на вуліцу. Па шляху бак пашкодзіў нясучыя канструкцыі першага паверха будынка галоўнага вытворчага корпуса, які абваліўся, а за ім абваліўся другі і трэці паверхі. У выніку загінулі людзі, камбінату былі нанесены матэрыяльныя страты памерам 700 тыс. руб. [25]. Кіраўніцтва горада прыняла меры па аднаўленню галоўнага вытворчага корпуса і рэканструкцыі камбіната “Спартак” [18, Арк. 266].

Прыцягненню ўвагі да ўмоў працы на прамысловых прадпрыемствах мела пастанова ЦК КПБ ад 29 кастрычніка 1958 г. “Аб бяздушна-бюракратычных адносінах да вытворчых і бытавых патрэб працоўных на Магілёўскім заводзе штучнага валакна імя Куйбышава” [21].

Праблемы з забеспячэннем харчовымі і прамысловымі таварамі, побытавым забяспячэннем таксама з’яўляліся істотнымі фактарамі, якія ўплывалі на самаадчуванне працоўных калектываў. З аднаго боку сфера побытавага забеспячэння не задавальняла патрэбы насельніцтва, а з іншага боку работнікі гэтай галіны працавалі нярэдка ў незадавальняючых умовах. У першай палове 1960 гг. Саветы дэпутатаў працоўных разглядалі пытанне “Аб стане і мерах паляпшэння бытавога абслугоўвання насельніцтва” [16].

Нягледзячы на шматлікія пастановы і рашэнні накіраваныя на захаванасць сацыялістычнай уласнасці, перадухіленне злачыннасці, выкананне нормаў сацыяльнай справядлівасці на прадпрыемствах сітуацыя мянялася да лепшага вельмі павольна і ў 1960 гады. Так, у дзевяці аб выкананні распараджэння СНХ БССР № 1060-р ад 13 жніўня 1963 г. «Аб стане работы з кадрамі ў сістэме мясной прамысловасці» на Магілёўскім мясакамбінаце, Крычаўскім птушкакамбінаце, Магілёўскім клеявым заводзе выяўлены шматлікія парушэнні і недахопы.

У дзевяці прама ўказваецца, што падбор кадраў на матэрыяльна-адказныя пасады на Магілёўскім мясакамбінаце здзяйсняецца “несур’ёзна”, пры прыёме на працу вераць работніку на слова, ні на воднага работніка няма характарыстыкі з апошняга месца працы. Пры такой пастаноўцы работы, на камбінат пранікалі выпадковыя людзі і асобы, якія “не выклікалі даверу”. Не дзіўна, што толькі ў 1963 г. дырэктар абвясціў загадам 282 вымовы (44 % работнікаў), з іх 121 за крадзяжы мясапрадуктаў. Амаль усе майстры, начальнікі цэхаў, клапаўшчыкі мелі адміністрацыйныя спагнанні, а некаторыя з іх – па

некалькі разоў. За 1962 г. было зафіксавана 209 выпадкаў крадзяжоў мясных прадуктаў з агульнай вагой 927,4 кг, а ў 1963 г. – 299 выпадкаў з вагой 1 565 кг. Інвентарызацыя выявіла на 1 студзеня 1964 г. па халадзільніку № 2 недастачу 26 450 кг. мясных прадуктаў на суму 35 115 руб. і лішак прадукцыі 19 538 кг. на суму 27 112 руб. [22, Арк. 252-261].

Упраўленне мясной прамысловасці пачало больш крытычна ацэньваць дзейнасць прадпрыемстваў. За 1963 г. работа 21 з 31 прадпрыемства прызнана недавальняючай. З мэтай “узмацнення кантролю за захаваннем сацыялістычнай уласнасці і закрыцця шляхоў крадзяжоў” упраўленне павысіла нормы выхаду мясных прадуктаў пры перапрацоўцы ската, перагледзела ў бок зніжэння нормы страты мясапрадуктаў пры захоўванні і тэрмічнай апрацоўцы і прыняла іншыя меры. Тым не менш, крадзяжы прадукцыі працягваліся на многіх прадпрыемствах. Сярод іншага было адзначана, што “нягледзячы на тое, што Магілёўскі мясакамбінат апошнія гады займае ўсе рэспубліканскія органы, стан спраў на ім змяняецца ў лепшы бок крайне павольна” [23, Арк. 225–227].

Хаця афіцыйная гісторыя Магілёўскага мясакамбіната сарамліва абыходзіла пытанні злачыннасці на прадпрыемстве, але яго калектыў у канцы 1950–1960 гг. стаў сімвалам бязладдзя і злачыннасці ў мяса-малочнай прамысловасці БССР. Толькі напрыканцы 1960 гг. намаганнямі ўсёй рэспубліцы на камбінаце былі ўсталяваны новыя тэхналагічныя лініі, пабудаваны новы халадзільнік на 2 300 т. адначасовага захоўвання, новы скура-прасолачны цэх, прыняты ў эксплуатацыю адміністрацыйна-побытавы корпус, пачата будаўніцтва каўбаснага цэха. Калектыў змог некалькі разоў вылучыцца ў сацыялістычным спаборніцтве і ў выніку ў лютым 1971 г. быў узнагароджаны ордэнам Працоўнага Чырвонага Знамені. Тым не менш, нават у перыяд росквіта на прадпрыемстве назіралася “небяспечная тэндэнцыя – учасціліся выпадкі крадзяжоў” [17, С. 46–49].

Такія чынам, у 1956–1970 гг. назіралі карупцыйныя правы на прамысловых прадпрыемствах усходніх рэгіёнаў БССР. Найбольш відавочна злачыннасць і карупцыя выяўлялася на прадпрыемствах харчовай і мяса-малочнай прамысловасці. Безумоўна, яе памеры нельга параўноўваць з карупцыяй на постсавецкай прасторы сёння. І тым не менш, бюракратычная сістэма кіравання і гаспадарання паказала сваю няздольнасць дабіцца здзяйснення на практыцы абвешчаных нормаў сацыяльнай справядлівасці. Выявіліся шматлікія факты злоўжыванняў кіраўнікамі прадпрыемстваў сваім становішчам пры размеркаванні прэмій, матэрыяльнай дапамогі, кватэр, санаторных пуцёвак і г. д. Парушэнні правоў рабочых і служачых, якія знаходзіліся на нізавых прыступках іерархічнай лесвіцы прадпрыемстваў, з’яўляліся хутчэй сістэмнымі, чым выпадковымі. З мэтай ліквідацыі выяўленых парушэнняў, паляпшэння работы прамысловых прадпрыемстваў з канца 1950-х гадоў партыйныя і савецкія органы прымалі меры па “рашучаму навядзенню парадку” у кадровай сферы і народнай гаспадарцы БССР. Кантроль заўкомаў заставаўся малаэфектыўным. У той час кіраўніцтва прадпрыемстваў, у першую чаргу наменклатурныя работнікі, мелі незаслужаныя з пункту гледжання савецкай маралі і заканадаўства прывілеі.

Спіс літаратуры і крыніц:

1. Агеев, А. Г. Общественно-политическая деятельность рабочего класса Беларуси в 1956 – 1965 гг. Автореферат дис... к. и. н. – Мн., 1992. – 22 с.
2. Агееў, А. Р. Антыкарупцыйныя аспекты кадровай палітыкі ў прамысловасці БССР ў 1956-1970 гг. / А. Р. Агееў // Кадровая і антыкарупцыйная палітыка як фактары развіцця грамадзянскай супольнасці : зборнік навуковых прац Міжнар. навук.-практ. канф., Магілёў, 24–25 мая 2018 года / Маг. дзярж. ун-т харч. ; уклад І. А. Пушкін; Ю.М. Бубнаў; рэдкал. : Ю. М. Бубнаў, (адк. рэд.) [і інш.]. – Магілёў: МДУХ, 2018. – С. 54–59.
3. Докладная 23 октября 1956 г. «О результатах ревизии финансово-хозяйственной деятельности Буда-Кошелевского районного комбината местной промышленности за 1955-1/2 1956 г.» // Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Фонд 4п. Воп. 18. Спр. 250. Арк. 127–129.
4. Докладная заведующего промышленно-транспортным отделом Могилёвского ОК КПБ «О выполнении постановления Бюро ЦК КПБ от 4 октября 1956 г. «О неудовлетворительном состоянии сохранности социалистической собственности на предприятиях Министерства мясных и молочных продуктов Белорусской ССР» / НАРБ. – Фонд 4п. Воп. 18. Спр. 250. Арк. 11–14.
5. Докладная Секретарю ЦК КПБ Филимонову Д.Ф. «О выполнении постановления ЦК КПБ от 26 декабря 1961 г. «О мерах предотвращения хищений в системе мясомолочной промышленности СНХ БССР». // Дзяржаўны архіў грамадскіх аб'яднанняў Гомельскай вобласці (ДАГАГом). – Фонд 144. Воп. 60. Спр. 350. Арк. 282–285.
6. Докладная следователя Гомельской областной прокуратуры Мироненко секретарю ЦК КПБ тов. Золу А.И. // НАРБ. – Фонд 4п. Воп. 18. Спр. 250. Арк. 135–137.
7. Елизаров, С.А. Трансформация областного деления БССР (1944–1969 гг.) / С.А. Елизаров // Ученые записки УО «ВГУ имени П.М. Машерова» : Сборник научных трудов. – Витебск : ВГУ имени П.М. Машерова, 2013. – Т. 15. – С. 35–43.
8. Информация Витебского ОК КПБ о выполнении постановления Бюро ЦК КПБ от 8 июля 1961 г. «О работе с кадрами в системе Совнархоза». 30 декабря 1961 г. // НАРБ. – Фонд 4п. Воп. 18. Спр. 300. Арк. 1–7.
9. Отчет о работе с кадрами за 1961 год по Управлению мясо-молочной промышленности Совнархоза БССР // НАРБ. – Фонд 1131. Воп. 1. Спр. 2512. Арк. 112–125.
10. Письмо Гроденского областного треста Маслодельно-сыродельной промышленности от 9 февраля 1957 г. «О ходе выполнения постановления Бюро ЦК КПБ от 4 октября 1956 г. № 36/5 «О неудовлетворительном состоянии сохранности социалистической собственности на предприятиях Министерства мясных и молочных продуктов Белорусской ССР» / НАРБ. – Фонд 4п. Воп. 18. Спр. 250. Арк. 7–10.
11. Протокол № 17 заседания бюро Гомельского обкома КП Белоруссии от 6 августа 1958 г. // ДАГАГом. – Фонд 144. Воп. 60. Спр. 242. Арк. 76–115.
12. Протокол № 18 заседания бюро Гомельского обкома КП Белоруссии от 13 августа 1958 г. «О мерах по восстановлению главного производственного

- корпуса и реконструкции комбината «Спартак» // ДАГАГом. – Фонд 144. Воп. 60. Спр. 242. Арк. 266–268.
13. Протокол № 54 заседания бюро Гомельского обкома КП Белоруссии от 15 января 1958 г. // ДАГАГом. – Фонд 144. Воп. 60. Спр. 236. Арк. 3–91.
 14. Протокол № 59 заседания бюро Гомельского обкома КП Белоруссии от 12 декабря 1959 г. // ДАГАГом. – Фонд 144. Воп. 60. Спр. 295. Арк. 17–19.
 15. Решение № 234 от 15 августа 1956 г. Исполнительного комитета Буда-Кошелевского районного совета депутатов трудящихся «О хозяйственной и финансовой деятельности Буда-Кошелевского районного комбината местной промышленности по балансу на 1 июля 1956 г.» // НАРБ. – Фонд 4п. Воп. 18. Спр. 250. Арк. 150–151.
 16. Решение Гомельского Совета депутатов трудящихся «О состоянии и мерах улучшения бытового обслуживания населения гор. Гомеля». 21 мая. 1963 г. // Дзяржаўны архіў Гомельскай вобласці (ДАГом). – Фонд 1174. Воп. 8А. Спр. 28. Арк. 175–177.
 17. Сидоренко Б.И. Могилевский мясокомбинат (исторический очерк) / Б.И. Сидоренко. – Могилев, Областная типография, 2000. – 76 с.
 18. Справка о работе с кадрами в системе Управления мясо-молочной промышленности СНХ БССР за 1960 г. // НАРБ. – Фонд 1131. Воп. 1. Спр. 2508. Арк. 129–140.
 19. Справка «О руководстве Мозырского горкома КП Белоруссии промышленностью города и района» // ДАГАГом. – Фонд 144. Воп. 60. Спр. 241. Арк. 79–84.
 20. Справка Кричевского РК КПБ «О неудовлетворительной работе Кричевской автотранспортной конторы и ее начальника т. Божко». 6 февраля 1957 г. // НАРБ. – Фонд 4п. Воп. 18. Спр. 256. Арк. 10.
 21. Справка Могилевского обкома КПБ от 7 февраля 1959 г. «О выполнении постановления ЦК КП Белоруссии от 29 октября 1958 г. «О бездушно-бюрократическом отношении к производственным и бытовым нуждам трудящихся на Могилевском заводе искусственного волокна имени Куйбышева» // НАРБ. – Фонд 4П. Воп. 18. Спр. 267. Арк. 1–5.
 22. Справка о выполнении распоряжения СНХ БССР №1060-р от 13 августа 1963 г. «О состоянии работы с кадрами в системе мясной промышленности» на Могилевском мясокомбинате, Кричевском птицекомбинате, Могилевском клеевом заводе» // НАРБ. – Фонд 1131. Воп. 1. Спр. 2509. Арк. 251–270.
 23. Справка о выполнении распоряжения СНХ БССР № 1060-р от 13 августа 1963 г. «О состоянии работы с кадрами в системе мясной промышленности» // НАРБ. – Фонд 1131. Воп. 1. Спр. 2509. Арк. 225–231.
 24. Справка о работе с кадрами за 1958 г. Управления пищевой промышленности СНХ БССР // НАРБ. – Фонд 1131. Воп. 1. Спр. 2502. Арк. 105–127.
 25. Справка об аварии на Гомельском кондитерском комбинате «Спартак» в 1958 г. ДАГАГом. – Фонд 144. Воп. 60. Спр. 241. Арк. 234–237.
 26. Справка Управления пищевой промышленности о выполнении постановления Бюро ЦК КПБ от 8 июля 1961 г. «О работе с кадрами в системе Совнархоза БССР» и постановления СНХ БССР от 31 июля 1961 г. «О работе с кадрами в системе Совнархоза БССР» по состоянию на 15.12.1961 г. // НАРБ. – Фонд 1131. Воп. 1. Спр. 2521. Арк. 89–125.